

LLIBRE DE MERAVELLES

VICENT ANDRÉS ESTELLÉS

“Ací”

El poema «Ací» forma part del *Llibre de meravelles*, poemari **PUBLICAT** en **1971**, encara que podem datar-ne la **REDACCIÓ** entre 1956 i 1958, en plena etapa de **POSTGUERRA**. Aquest llibre es divideix en **tres parts** i el poema que comentem pertany a la **PART CENTRAL**, la més extensa, formada per 47 poemes, la majoria dels quals, com aquest, tenen un **TÍTOL** i un **PARATEXT INICIAL** que correspon a **citacions d'autors**, generalment **medievals**.

El *Llibre de meravelles* connecta **present i passat**. El **present** és dins el **context franquista**, un **moment nefast per a la cultura valenciana**, i el **passat** s'emmarca en l'**edat mitjana**, el **temps fundacional de la nostra cultura**, que apareix com un **model per al futur**. «Ací» s'inclou en el cinqué subapartat de la segona part del llibre, en la qual trobem records feliços que contrasten amb l'obscuritat que provocaren la guerra i la postguerra.

Malgrat tot, l'**AMOR** es manté com l'element clau que ajuda a superar les misèries morals i físiques. La figura d'**Ausiàs March**, central en aquest poema, té una presència constant en el poemari, amb citacions, intertextualitats i múltiples referències. Encapçala el text una citació del tercer vers del seu poema CXI: «Deixant amics e fills plorant entorn». El poema on trobem aquest vers comença parlant de l'enyor dels que se'n van de la seua terra havent de deixar-ho tot enrere. La nostàlgia i el record del lloc estimat serà un sentiment molt viu en tot el text.

El text es classifica dins de l'**ÀMBIT LITERARI**, propi de les obres de creació, i cal encabir-lo dins del **GÈNERE POÈTIC**, caracteritzat per la prevalença de la funció retòrica, és a dir, hi ha un trencament del llenguatge habitual mitjançant uns mecanismes que permeten comunicar sintèticament les emocions i els sentiments.

Estellés, en aquest poema, empra la **narració** i la **descripció** per a retratar la **REALITAT** del seu entorn, especialment la **València** del seu temps i la del temps evocat en què Ausiàs March passejava pels seus carrers. També hi apareixen les terres on va nàixer i viure el gran poeta medieval.

«Ací» està format per trenta-huit **versos alexandrins**, de **dotze síl·labes**, amb **cesura** en la **sisena**. Aquest vers és utilitzat per Estellés en molts dels poemes d'aquest llibre i en altres. El seu origen està en la literatura culta i ja va ser usat per molts autors nostres i d'altres territoris des de l'època medieval. Els **versos** són **blancs**, és a dir, **no rimen** entre si, però **sí** que segueixen **pautes sil·làbiques repetides**.

El **TEMA** del poema és l'evocació d'Ausiàs March, un dels grans referents de la nostra cultura, a partir d'una passejada per la ciutat de València amb la seua parella: «Ací estigué la casa on visqué Ausiàs March». El seu passeig per la ciutat, per Beniarjó o per

Gandia va paral·lel al record del nostre gran poeta i d'algunes de les vivències, històriques o hipotètiques, que marcaren la seua vida.

«Ací» no s'estructura en cap estrofa definida, però, en els trenta-huit versos que el conformen, podem trobar diverses **PARTS** clarament diferenciades:

■ La **primera** abasta des del primer vers fins al dotzé. La visita a la casa on visqué Ausiàs March du el jo poètic a recordar i fantasiejar sobre la seua vida, tot visitant aquells espais compartits. És per això que formula alguna hipòtesi històrica sobre les vivències del poeta («I se'n tornava a casa, irritat, en silenci»). La referència a la seua mort («Un dia es va morir com es mor tot el món») clou aquesta part situada en el passat evocat.

■ La **segona** part comença en el vers tretze, amb un fragment d'un famós vers d'Ausiàs on reafirmava la seua personalitat («Jo soc aquest que em dic»). Però, a partir d'ací, el jo poètic empra la primera persona del plural per a relatar una experiència personal, juntament amb la seua parella. Tots dos visiten els llocs més emblemàtics de la ciutat de València que es relacionen amb el gran poeta medieval.

El poema adquireix un clar **to narratiu**: «Un sagristà de la Seu em contava», «Hem vist la sepultura d'Ausiàs; hem mirat aquell Sant Vicent, vell, que pintà Jacomart». El seu desig de conèixer de més a prop els llocs on va viure el poeta els portarà també al seu Beniarjó natal («collires unes flors en un marge») i a Gandia, on evoquen també l'altre gran referent de la nostra literatura medieval, Tirant lo Blanc.

■ Els **darrers tres versos** tanquen el cercle amb la repetició del vers més conegut de March, «Jo soc aquest que em dic...», i dels llocs del centre de València per on ell també transità. Els protagonistes del poema es mostren enamorats («la teua mà en la meua») i al mateix temps «arrelats», lligats a la terra, a la tradició literària i a la cultura, que ve de lluny i que perviu en el present.

El **RESUM** del poema el podríem exposar d'aquesta manera: Estellés visita la casa d'Ausiàs March a València, i a partir d'aquesta experiència personal, viscuda de la mà de la persona estimada, inicia l'evocació del més gran poeta valencià de tots els temps. Estellés, sempre vinculat a la terra (ací), es vincula també a la seua història i als seus referents literaris. El record de les seues passejades i dels seus viatges el du al record d'una figura insigne de la nostra cultura, fonamental per a entendre la poètica estellesiana.

L'«Ací» que dona títol al poema, l'adverbi de lloc, molt particular del parlar de València i de la seua àrea d'influència, reflecteix el desig de descriure el lloc on viu, on estima. Al mateix temps, obri la porta del relat d'una experiència vital que el connecta amb tota una tradició que no vol que s'oblidi, malgrat l'obscurantisme de la postguerra, en què es va escriure aquest poema: «penses els darrers anys/ d'Ausiàs March», «Agafats de les mans,/ vàrem llegir la làpida. I seguirem, després, pel carrer de la Mar».

Pel que fa al **LLENGUATGE** i a l'**ESTIL**, Estellés té una manera de dir pròpia, inèdita i molt personal. Combina la **llengua col·loquial** de la comarca de l'Horta, que incorpora en aquest poema amb molta naturalitat, i la **llengua literària**, que aporta als

versos **solemnitat i contundència**. En el poema que analitzem hi ha un clar predomini de la primera, com es pot comprovar ja en l'adverbi que dona títol a la composició.

L'ús de **verbs en passat** simple remarca encara més aquesta voluntat del poeta de Burjassot: «estigué», «nasqué», «seguírem». La presència constant de **TOPÒNIMS** situen espacialment l'acció i la connecten amb les referències històriques que desenvolupa en el poema: carrer de Cabillers, la plaça de l'Almoina, el carrer de la Mar, el de les Avellanes, l'Horta de València, la Seu, Beniarjó, Gandia. Fins i tot ens descriu un quadre que podem trobar a la Seu i ens relata com un sagristà els va explicar com referen el cos d'Ausiàs per a col·locar-lo a la sepultura.

La referència a la **vida privada de March** («l'esclava de cinc mesos, amb el fill bord creixent-li») ajuda encara més a apropar-nos la figura del poeta. Ausiàs era, una mica, com som nosaltres, perquè no s'entén la seua poesia sense entendre el seu vincle amb la seua terra (ací) i amb la seua gent. Tot i el seu orgull («Jo soc Aquest que em dic...») Ausiàs era, és, un dels nostres.

Pel que fa a les **FIGURES RETÒRIQUES**, Estellés les usa a bastament per a **transformar la llengua col·loquial que tant s'estima en una llengua literària** que li permet **expressar** els seus **sentiments** i les seues **emocions**.

Hi comentarem el **polisíndeton**, molt habitual en la seua poètica, que **accelera** d'alguna manera el **relat**: «I seguírem després... I altre dia tornàrem, I hem tornat molts de dies». L'**anàfora** li permet **destacar** l'adverbi **ací** que dona títol al poema: «Ací estigué la casa on visqué Ausiàs March/ Ací, de cos present, estigué Ausiàs March». Les **repeticions** de mots o estructures li permeten prioritzar o **destacar idees** que desitja que el lector dels seus poemes recorde permanentment. Els **encavalcaments** són usats amb profusió també en aquest text: «Penses els darrers anys/ d'Ausiàs March», «hem vist la sepultura/ d'Ausiàs», «Un sagristà/ de la Seu», «pensàrem/ Ausiàs March allí».

Podem **concloure**, doncs, que estem davant d'un dels poemes on Vicent Andrés Estellés enllaça la seua poesia a tota la nostra tradició literària i cultural. Els sentiments que li provoca la visita als llocs que recorden Ausiàs li permeten reafirmar el seu vincle a la terra i el seu sentiment de pertinença. En la poesia d'Estellés sempre trobem una **dimensió cívica** i una altra de més **lírica**. El *nosaltres* que passeja per València, ell i la seua parella, forma part d'un *nosaltres* més extens, la gent que compartim un espai on viure, una llengua i una cultura. La vida condueix el poeta a la **reflexió** i a l'**emoció** i alhora ens fa reflexionar i emocionar-nos amb la seua manera de transmetre'ns una realitat propera però potser desconeguda per molts.

“Assumiràs la veu d'un poble”

Aquest poema forma part del *Llibre de meravelles*, poemari que es va publicar l'any 1971, la redacció del qual, però, podem situar entre 1956 i 1958, en plena postguerra. Aquest llibre es divideix en **tres parts**, a la manera dels **retaules medievals** en els quals s'inspira, igual que l'obra del mateix títol de Ramon Llull.

Aquest poema pertany a l'**última part**, «**PROPIETATS DE LA PENA**», formada per cinc poemes. És un al·legat marcat per l'esperança, que encoratja els valencians i les

valencianes perquè recuperen i mantinguen el sentiment de pàtria. A diferència de la part central del llibre, la més extensa, aquestes composicions **no** duen **títol**, **ni** cap **paratext inicial**.

El *Llibre de meravelles* connecta present i passat. Un **present** immers en la dictadura franquista, un període nefast d'obscurantisme i persecució de la cultura i la llengua pròpies. El **passat**, evocat en alguns poemes, s'emmarca en l'edat mitjana, el temps constitutiu de la nostra cultura, que es mostra com un model per al futur. La poesia d'Estellés segueix una progressió emocional i actitudinal que evolucionarà des de l'individualisme fins a l'obertura a la societat que l'envolta.

El text, cal classificar-lo dins de l'**ÀMBIT LITERARI**, propi de les obres de creació, i s'encabeix dins del **GÈNERE POÈTIC**, caracteritzat pel predomini de la funció retòrica. Hi trobem un trencament del llenguatge habitual mitjançant uns mecanismes que permeten comunicar sintèticament les emocions i els sentiments. La llengua, de genèrica i analítica, es transforma en individual i sintètica. Per a fer-ho, utilitza el significat connotatiu que s'associa a les paraules, la informació que suggereixen, amb independència del seu significat primari de diccionari.

En aquesta línia, trobem diversos **mots clau** en el poema que comentem: *silenci, assumir, dir, despertar, vetlar, la paraula viva* (referència al poeta modernista Joan Maragall i la seua teoria), i altres, que ens suggereixen, ens emocionen i ens fan sentir, com correspon a la poesia, un art fet amb paraules.

El poema està format per quaranta-tres **versos octosíl·labs**. Aquests versos se solien emprar en la poesia narrativa, i en l'edat mitjana eren la base per a les noves rimades i la codolada. En la resta del poemari l'autor sol optar per altres tipus de versos, molt generalment l'alexandrí, de dotze versos. **No** hi ha **rima** entre si, però **sí** que segueixen **pautes sil·làbiques repetides**. Es denominen **versos blancs**.

El **TEMA** del poema és l'atribució al poeta del paper de **portaveu cultural** del seu poble i encarregat de **recuperar la dignitat col·lectiva** de valencians i valencianes. Amb el **desdoblament del jo poètic**, aquest s'adreça a un tu que protagonitza tot el poema («assumiràs», «Tu seràs», «patiràs», «et seguirà», «diràs») i que identifiquem clarament amb l'autor. Caldrà assumir la responsabilitat de la defensa, de la lluita per a salvar els vençuts i fer servir les eines pròpies del poeta en funció dels interessos de la col·lectivitat, el poble, tal com indica en el títol.

La composició no s'estructura en cap estrofa definida, però en els quaranta-tres versos que la conformen podem trobar diverses **PARTS** clarament diferenciades que ens poden ajudar a resumir i explicar el contingut d'una manera coherent:

■ La **primera** part ocupa els sis primers versos i actua com una mena d' **introducció**. El jo líric interpel·la el tu, que és presentat amb una sèrie de verbs en futur que li imposen un deure, «Assumiràs la veu d'un poble». Això li suposarà patiments i problemes («aniràs sempre entre la pols»), però té una obligació cívica. El jo i el tu, l'autor en definitiva, han eixamplat la seua visió del món i es veuen projectats a preocupar-se pels problemes de la societat i sobretot a assumir-ne el lideratge.

■ En el **cos central** del poema es desenvolupa la **idea inicial**. Abastaria els versos set a trenta-huit. El poeta, malgrat els entrebancs («tindràs fam i tindràs set»), s'erigirà en portaveu d'una societat i ha d'estar «despert», a l'aguait, perquè ha de «vetlar» pel seu poble, per la seua gent. El poeta assumirà la responsabilitat de recuperar la dignitat de tot un poble i, si cal, «deixaràs de comptar síl·labes», és a dir, deixarà de fer poesia, perquè la seua tasca social i política és irrenunciable i no pot abandonar-la. Se'n sentirà orgullós perquè la tasca mereix «una enaltida condició». I enmig de tot el «silenci», d'aquelles dificultats provocades per la **censura** i la **manca de llibertats** del règim franquista, el poeta «dirà la paraula justa en el moment just», perquè el que importa és la **salvació** del **poble**, de la **llengua**, de la **cultura**, sense pensar en les conseqüències que pot tindre ser-ne el representant, «potser et maten». La **repressió** i la **misèria** de la **dictadura** pengen sempre com l'espasa de Dàmocles sobre el poeta i sobre tot el poble.

■ Els **cinc últims versos** fan de **cloenda** enardida al conjunt de la composició. Sols hi ha un camí, el **compromís** amb el conjunt de la **societat**, de la col·lectivitat, del **poble**: «la consciència/ de no ser res si no s'és poble». El poeta ha «escollit» i ho ha fet «decididament». Hi ha uns principis ètics que determinen la seua poesia. Hi ha un orgull que el fa emprendre la marxa sense dubtes i amb la voluntat ferma de ser fidel per sempre més al seu poble.

Pel que fa al **LLENGUATGE** i a l'**ESTIL**, Estellés té una manera de dir pròpia, inèdita i molt personal. Treballa amb la **paraula** necessàriament **dialectal** perquè la seua poesia vol ser tan **propera** al **poble** com siga possible. Empra un **llenguatge planer** i comprensible, **no exempt d'elaboració**. El poeta no vol caure mai en un lirisme gratuït o en una retòrica baldera. Cada element de la seua poètica és voluntàriament i perfectament intel·ligible, identificable i interpretable. A les raons bàsicament pràctiques, hem d'afegir el **compromís social** i la necessitat de **denunciar la realitat repressiva** i de persecució sistemàtica d'un poble i, òbviament, de la seua llengua.

Dels múltiples **RECURSOS LITERARIS** que empra l'autor en aquest poema, en destacarem uns quants. La construcció del poema se sustenta en la **repetició d'estructures paral·lelístiques**. La majoria contenen verbs en futur i en segona persona del singular, com hem indicat abans, d'altres estan formades per verbs en altres temps («Potser et maten o potser/ se'n riguen, potser et delaten»).

La presència del **jo poètic**, **desdoblant en el tu a qui s'adreça**, queda refermada pels **pronoms** i els **possessius** de **segona persona** (*tu, et, t', -te, teu, teua*). En els primers versos trobem algunes de les figures retòriques més emprades per Estellés: el **polisíndeton**, que dota d'un **ritme frenètic** la seua dicció poètica («i serà/ i seràs/ i patiràs, i esperaràs/ i aniràs»); unit a l'**anàfora**, la repetició de la conjunció *i* a l'inici dels versos dos al quatre.

Torna a repetir-se una estructura semblant en els versos onze i dotze, per a remarcar la necessitat i l'obligació del poeta de mantindre's «despert», per tots els altres que no poden fer-ho. Els **encavalcaments** també ajuden el poeta a **destacar** aquells **conceptes** que desitja («potser/ se'n riguen», «caminant/ entre una amarga polseguera») i remarcar aquelles idees que, d'alguna manera, vol que pervisquen en els lectors o oïdors de la seua poesia, com per exemple: «et pariren per a vetlar/ en la llarga nit del teu poble». Aquesta **metàfora**, que podem identificar amb la **postguerra**, accentua el dramatisme d'aquesta època de **renúncies**, de **mort** i de **fam**. La **sinestèsia** del penúltim vers («del

teu silenci estricte») **reforça** la idea del **sentiment d'orgull i responsabilitat** que accepta el poeta com a **representant** del seu **poble**.

Estellés es convertirà, amb poemes com aquest que acabem d'analitzar, en un **testimoni** descarnat i abrupte, honest i irat alhora, d'una **època** fraudulenta i de **repressió**, però també intentarà ser l'escriptor, el **líder social**, responsable i decidit, que agafarà la torxa que **guie** el seu **poble** cap a un **futur més digne i més lliure**.

El **poeta** forma part de la **gent**, n'és una part indestriable. Pateix com tothom la misèria i la degradació, però ha de lluitar i defensar la seua terra, la seua gent. Elabora i construeix una **poesia arrelada socialment, històricament i políticament**. El poeta parla i treballa amb la paraula, que esdevé símbol i senya d'identitat d'un poble. El present i el futur del poble valencià és, dintre el món poètic estellesià, a les seues mans.

“Cant de Vicent”

El «Cant de Vicent» s'inclou en el *Llibre de meravelles*, poemari que Estellés va **redactar** entre 1956 i 1958, en plena **postguerra**, però que no es va **publicar** fins a l'any **1971**. Aquest llibre suposà un veritable punt d'inflexió en l'evolució intel·lectual i artística d'Estellés i marca el pas a una manera de fer poesia més realista, vital i alliberadora. Dins d'una obra poètica immensa i publicada irregularment, a causa de la censura del règim franquista, el *Llibre de meravelles* serveix al poeta per a **connectar present i passat**.

Les **meravelles** estellesianes són les **vivències personals**, condicionades per la **guerra** i, especialment, la **postguerra**, amb la misèria, el dolor i la pena que provocaren. La dictadura fa que el **present** siga un moment **nefast** per a ell i per a la població valenciana en general. L'**edat mitjana** actua, per contrast, com el temps fundacional de la nostra cultura i pot servir de **model per al futur** anhelat.

Estellés s'**inspira** en el *Llibre de meravelles* de **Ramon Llull** (s. XIII) no sols en el títol de l'obra, sinó en la construcció episòdica, la finalitat didàctica i moral i el ressò medieval en forma de tríptic. El jo líric actua de manera semblant al Fèlix lul·lià, ja que es tracta d'una literatura testimonial d'allò que veu i que viu en la realitat, amb una certa dosi d'ironia, això sí. Aquest testimoniatge també es veu influït per la professió periodística de l'autor.

Aquest poema pertany a la segona de les tres parts que conformen el llibre. És la més extensa i està formada per 47 poemes, la majoria dels quals, com aquest, tenen un **títol** i un **paratext inicial** que correspon a citacions d'autors. «Cant de Vicent» s'inclou en la tercera secció, de les set que formen aquesta part. En la majoria d'aquests poemes s'estableix un diàleg entre un passat agradable i ple d'amor i el present gris, de misèria i dolor, que dona profunditat i suggestió a la València d'aquest *Llibre de meravelles*.

Aquest poema, l'encapçala un fragment referit a la ciutat de València, «...a unes tres milles de la mar, a la banda occidental del riu Guadalaviar, sobre el qual hi ha cinc ponts...», del viatger i polític irlandès del segle XVIII Sir John Talbot Dillon, que va escriure sobre els seus viatges per la península Ibèrica. Òbviament no és casualitat

aquesta referència literària a un ciutadà europeu que també es va interessar per la ciutat d'Estellés.

El poeta demostra, una vegada més, el seu **ampli coneixement dels referents literaris cultes**: trobadors, autors grecs i llatins, poetes i escriptors catalans, medievals i contemporanis, però també altres escriptors, desconeguts per molts. També s'evidencia aquest ampli coneixement amb l'ús dels **versos alexandrins** d'art major, de dotze síl·labes, amb cesura en la sisena. Aquesta mètrica és utilitzada per Estellés en moltes de les composicions d'aquest llibre i en altres seus. El seu origen està en la literatura culta i ja va ser emprat per molts autors nostres i d'altres territoris des de l'època medieval. Els cinquanta-tres versos que conformen la composició **no rimen** entre si, però segueixen **pautes sil·làbiques repetides**, és a dir, són **versos blancs**.

El text pertany a l'**ÀMBIT LITERARI**, propi de les obres de creació, i el situem dins del **GÈNERE POÈTIC**, caracteritzat pel predomini de la funció retòrica, amb un trencament del llenguatge habitual mitjançant uns mecanismes (ritme, figures, mètrica) que permeten comunicar sintèticament les emocions i els sentiments. La poesia utilitza el significat connotatiu de les paraules, la informació que suggereixen, a més de la seua significació primària, de diccionari. La poesia és un art fet amb paraules. Tot i això, Estellés empra sovint tipologies textuais diverses com la **descripció** i la **narració** per a **retratar la realitat de la ciutat de València**, per a esdevindrà el **cronista** de la **vida quotidiana** d'ell, de la seua família i del poble valencià.

El **TEMA** del poema és la impossibilitat de fer un cant a València, la seua ciutat. El cant a la ciutat, que ell ha dit que sent com a seua, acaba esdevenint un cant a si mateix com a individu, com ho testimonia el títol que li posa al poema: «Cant de Vicent». El jo poètic del poema es converteix en la viva representació de la ciutat. Hi ha una identificació plena.

«Cant de Vicent» és un clar exemple de **desdoblament del jo poètic**, ja que tant el *jo* com el *tu poètic* es poden identificar amb l'autor, «Pense que ha arribat l'hora del teu cant a València». El jo quèstiona al tu per què no escriu el cant definitiu a València. Té les paraules adients i sap com fer-ho, però ho deixarà per a més endavant. En aquest **diàleg**, observem l'ús d'elements **díctics de primera persona** («pense, meua») i, sobretot, de **segona persona del singular** («temies, volies, miraves, la teua vida, les teues síl·labes, des que et varen parir...»).

La presència de la **parella** del poeta també es fa palesa amb l'ús de la **segona persona del plural**: «la casa que estrenàreu», «el metge que buscàveu». En certs moments de la composició, especialment cap al final, el tu personal es converteix en un tu referit a la ciutat, amb la qual es compenetra completament, «Ah, tu, València meua!».

Aquest poema no s'estructura en cap estrofa definida, però, en els cinquanta-tres versos que el conformen, podem delimitar **TRES PARTS** que ens ajuden a resumir-lo de manera coherent i adequada:

■ Els versos que van del primer al vint-i-cinc se centren en el diàleg entre el jo i el tu poètic sobre la possibilitat d'escriure un cant a València, malgrat que «temies el moment». El desig és fer un poema «sense solemnitat», «d'una manera humil», «amb castedat diríem». Es manté l'ambició constant d'escriure textos perfectament

intel·ligibles, identificables i interpretables. Però, tot i els anhels, no acomplia els desitjos, «Arribava la nit, no escrivies el cant». Encara així, la voluntat d'escriure sobre la ciutat continua persistentment, perquè vol reflectir la **quotidianitat**, «aquells moments d'amor, aquells moments de pena», els petits esdeveniments de cada dia que afecten el poeta i la gent que l'envolta. Acaba aquesta part amb una reflexió més sobre la ineludible presència de **València** en la seua poesia, una ciutat «íntima, calenta, crescuda i dolguda, estimada» sempre.

■ A partir del vers vint-i-sis i fins al quaranta-sis, hi ha un canvi en la focalització del poema. Ara els protagonistes principals seran el **jo poètic**, la **seua família** («la casa que estrenàreu», «el metge que buscàveu», «el naixement d'un fill») i la **gent** que comparteix època i territori amb ell. La descripció de la situació social de la **postguerra** pren rellevància: «aquells dies sense un cèntim a la butxaca», «de bon matí arribaven els lents carros de l'horta», «Els xiquets van a escola. S'escolta la campana veïna de l'església».

Aquesta narració d'esdeveniments importants en la **vida del poeta**, combinada amb la **descripció** de la **ciutat**, vista sempre a través de les seues **vivències**, acaba amb una reflexió gairebé professional sobre la **necessitat vital d'escriure**, «el tenaç amor a les paraules que ara escrus i has dit sempre», i de fer-ho en la **seua llengua**, el valencià, que el **vincula** a la seua **terra** i a la seua **gent**, «com mames la llet vares mamar l'idioma».

■ En els set darrers versos hi ha una **invocació a la ciutat**, de tons èpics, «Ah, València, València!». S'estableix una vinculació de pertinença entre la ciutat i el poeta «Perquè evoque la meua València». Alhora, però, s'enceta una reflexió sobre quina València ha de recordar, la seua o la de tots «els vius i els morts».

La consciència de ser membre d'una col·lectivitat, d'un grup humà amb característiques pròpies, d'una comunitat històrica, emergeix des del passat i arriba fins al present. Tots aquests dubtes el conduiran a posposar el desig inicial «Deixa-ho anar», «Més avant escriuràs el teu cant a València».

Acabarem aquest comentari analitzant el **LLENGUATGE** i l'**ESTIL** d'aquest poema. Estellés té una manera de dir excepcional, insòlita i molt personal. Emprava els **clàssics** per a **reforçar** la seua **obra**, per a **dignificar** la **literatura escrita en la seua llengua**, el valencià, una literatura sense autoestima i desproveïda de l'aurèola mítica de les grans literatures europees. La seua obra abasta les tendències estètiques que coneix, les assumeix, les interioritza i les adequa en els seus poemes. En aquest cas, potser, es va veure influït pel *Canto general* que Neruda havia publicat uns anys abans.

Estellés **no** vol caure en el lirisme immotivat o en una **retòrica buida**. Per aquesta raó **combina** la **llengua col·loquial** i marcadament **dialectal** (*pense, teua, estrenàreu, poal, xiquets*) i la **llengua literària**, que **aporta** als **versos solemnitat i expressivitat**. De la voluntat de fer la crònica de les realitats circumdants es deriva la seua manera, ben particular, de dir. Els **topònims** referits a la ciutat i a la seua comarca són una mostra d'aquesta voluntat i també apareixen en aquest poema: els carrers de Pelayo o Gil i Morte, les torres de Serrans, aquella lleteria de Sant Vicent de fora, comparteixen presència amb els pobles de l'Horta, com Alboràia, Benimaclet o Burjassot, on va nàixer.

Dels **RECURSOS LITERARIS** que empra l'autor en aquest poema, cal destacar-ne alguns. Estellés dominava a la perfecció tots els recursos temàtics i formals. Les **repeticions** li serveixen per a **vertebrar el poema**. Hi trobem paraules repetides que actuen com a **mots clau**: *València*, òbviament, és la més repetida, ja que és el fil conductor del poema, i també de tot el llibre. *Temies i sense*, repetits en diversos versos de la part inicial en forma d'anàfora, concentra la nostra mirada en la por i el respecte que provocava en el poeta l'objectiu declarat d'escriure un cant a la seua estimada ciutat i, també, en la manera com ho volia fer.

La combinació de l'**anàfora** amb el **paral·lelisme sintàctic** consolida aquest efecte i ajuda a **construir el poema de forma sòlida**, «La volies cantar sense solemnitat,/ sense Mediterrani, sense grecs ni llatins,/ sense picapedrers i sense obra de moro. La volies cantar d'una manera humil», «tan íntima i calenta,/ tan crescuda i dolguda», «de tots els vius i els morts, de tots els valencians?».

Els **encavalcaments** també s'empren profusament en el poema. Serveixen a l'autor per a **crear una expectativa**, fruit del **trencament sintàctic del vers**, i ajuden a **destacar els elements** que el poeta desitja: «en el moment de la Resurrecció/ de la Carn», «en estrenar la vida/ definitivament», «s'escolta la campana/ veïna de l'església», «El treball, el tenaç/ amor a les paraules», «Perquè evoque la meua/ València ».

Les **comparacions** («Lentament el miraves créixer com un crepuscle»), l'**antítesi** («aquells moments d'amor i aquells moments de pena», «I el tema de València tornava, i se n'anava»), les **exclamacions retòriques** per a evocar la ciutat («Ah, València, València!», «Ah, tu, València meua!»), la **metonímia** («El naixement d'un fill. El poal ple de sang.») i fins i tot l'**anadiplosi** («deixa l'èmfasi./ L'èmfasi ens ha perdut frequen- tment els indígenes») contribueixen a **dirigir la nostra atenció allà on vol el poeta, augmenten l'expressivitat dels mots i fan palesa la complexitat del llenguatge poètic d'Estellés malgrat l'aparent senzillesa**.

Estellés aconsegueix, amb aquesta **poètica de la proximitat**, amb aquesta retòrica de la **quotidianitat**, esdevindrà el **millor cronista de l'època obscura i mísera** que li havia tocat viure. Precisament **haver viscut una època convulsa** i sinistra explica la seua dèria per contar, el seu **impuls per escriure**, la seua **dedicació total a la seua llengua** i a la seua **literatura** i també el seu **compromís** insubornable pel seu **poble**.

Estellés no aconseguirà, de moment, fer el seu cant a València, a la manera en què Neruda creà el seu *Canto general*, per a cantar les terres i els pobles d'Amèrica. Ell ho provarà poc després amb el *Mural del País Valencià*. Allò que l'obsedeix, encara, és retratar la València que vol i dol, la dels records de l'amor, però alhora la de la tristesa per la repressió i el silenci imposat de la postguerra. La seua **veu poètica** encara està **marcada pel patiment**, que comparteix amb els seus coetanis. No pot cantar amb optimisme i alegria desfermada.

“Demà serà una cançó”

El poema «Demà serà una cançó» forma part del poemari *Llibre de meravelles*, publicat en 1971, al cap de vora quinze anys d'haver sigut començat a redactar, entre 1956 i 1958, en plena **postguerra**. El llibre es divideix en **tres parts** i aquest poema pertany a la part **central**, la més extensa, formada per 47 poemes, la majoria dels quals, com aquest, tenen un **títol** i un **paratext inicial** que correspon a **citacions d'autors**, generalment **medievals**.

«Demà serà una cançó» s'inclou en el primer subapartat d'aquesta segona part i l'encapçala una **citació de Pere March**, pare d'Ausiàs, un dels grans referents estellesians. En aquesta part trobem l'**evocació d'un passat feliç a partir d'un present gris** dominat per la catàstrofe de la guerra i la postguerra. Malgrat això, l'**AMOR** surarà com a tema transversal que **supera tots els dalta baixos físics i morals**.

El text es classifica dins de l'**ÀMBIT LITERARI**, propi de les obres de creació, i cal encabir-lo dins del **GÈNERE POÈTIC**, caracteritzat pel predomini de la funció retòrica, això és, hi preval la voluntat de crear efectes estètics, sense deixar de banda l'expressió personal dels sentiments i les emocions.

«Demà serà una cançó» està format per vint **versos alexandrins**, de **dotze síl·labes**, amb **cesura en la sisena**. Aquest vers prové de la literatura culta i ja va ser usat profusament en l'època medieval. Els versos són **blancs**, és a dir, no rimen entre si, però sí que segueixen **pautes sil·làbiques repetides**.

Aquest poema és un clar exemple de **desdoblament del jo poètic**, ja que tant el **jo** com el **tu poètic**, els podem **identificar amb l'autor**, que s'adreça a si mateix en un moment passat de la seua vida. Ho comprovem amb l'ús d'elements **díctics de segona persona del singular**: «vius», «recordes», «escrivies», «permets», «evoques», «penses», «teues», «teus». La presència de la **persona estimada** també es fa palesa amb la **segona persona del plural**: «vàreu fer», «fèieu».

El **TEMA** del poema és el record de l'amor, un amor carnal, sexual, que apareix explícitament en el vers tretzé: «mentre fèieu l'amor en aquella terrassa»; i també en altres moments del poema: «la carn fresca i suau/ per on les teues mans i els teus besos anaven».

En Estellés l'**amor**, unes vegades **espiritual**, altres **carnal**, es presenta sempre de manera planera i **terrenal**, com en aquest poema, quan explica les trobades amb la persona estimada al cinema, a l'Albereda o al riu. Per al poeta, l'amor és la **força bàsica** que mou les persones i és l'essència del goig, de la passió de viure **malgrat les circumstàncies adverses**. Per això, trobem els amants del poema gaudint en plena festa de la ciutat de València, absolutament identificats amb l'excitació que el foc representa.

«Demà serà una cançó» no s'estructura en cap estrofa definida. Però en els vint versos que el conformen podem trobar diverses **PARTS**:

■ Els tres primers versos ens presenten un tu poètic que ja no viu la seua vida actual, sinó que es dedica a recordar la seua vida anterior. S'ha fet vell.

■ Els setze versos següents evoquen la «felicitat suprema», el record d'una vida passada viscuda amb entusiasme, quan escrivia versos o compartia sessions de cine amb

l'estimada. També hi havia els passejos pel riu o el sexe sense embuts, gaudit en una terrassa que servia de paisatge urbà, «alegre» i «adorable», mentre les falles cremaven la nit de Sant Josep.

■ L'últim vers repeteix el primer, ara convertit en sintagma nominal que identifica l'autor, transformat, amb els anys, en un animal trist i lent a qui únicament li queden els records. Cloenda trista d'una vida plena.

Podem **RESUMIR** el text d'aquesta manera: l'autor, ja vell, reflexiona sobre el passat i l'evoca perquè representa la vida, mentre que en el present únicament hi ha la memòria. Aquest acte el fa reviure la passió amb què gaudia de l'amor i de l'existència, en contrast amb la tristesa de la seua realitat actual.

El **TÍTOL** del poema es relaciona amb aquesta mateixa evocació del passat. La seua vida, d'ací a poc («demà»), serà sols una cançó, un poema que la contarà, perquè ja no hi haurà realitat, sols record.

Pel que fa a l'**ESTIL**, Estellés va crear una manera de dir pròpia, inèdita i molt personal amb la **combinació** de la **llengua col·loquial** pròpia de la comarca de l'Horta, que incorpora amb molta naturalitat («teues», «volta», «banda»); i la **llengua literària**, que aporta als versos solemnitat i contundència («versos solemnes –¿solemnes?– »).

Tot i que en aquest poema trobem un equilibri bastant igualat entre el **lèxic culte** i el **lèxic col·loquial** podem afirmar que hi predomina el primer. Algun **topònim** («l'Albereda») i les referències a **espais urbans** coneguts per ell («el riu», «la fira»), ens ajuden a ubicar l'acció explicada en el poema en la seua volguda ciutat de **València**, òbviament, durant la **postguerra**.

Després d'analitzar els aspectes més destacats del poema «Demà serà una cançó», podem concloure que ens trobem davant d'un dels poemes més representatius de Vicent Andrés Estellés, segurament el poeta valencià més important després d'Ausiàs March. Com la major part de la seua extensíssima obra poètica, parteix de la **realitat** concreta del seu **temps** (els anys posteriors a la Guerra Civil espanyola) per a reflectir els seus **sentiments**, unes voltes de joia pel passat viscut i altres de tristor perquè aquells temps ja han passat i no tornaran.

Com tota la poesia d'Estellés, la podem analitzar des de la seua **dimensió cívica** o des de la seua dimensió **lírica**. La seua evocació de l'amor passat també s'entén com a **denúncia** de les **dificultats** que provocava la **situació política** per a l'**expressió lliure** d'eixe **amor**. La poesia d'Estellés ens ajuda alhora a **reflexionar** i a **emocionar-nos**.

“Els amants”

«Els amants» s'inclou en el *Llibre de meravelles*, poemari publicat en 1971, encara que podem datar-ne la redacció entre 1956 i 1958, en plena etapa de **postguerra**. Aquest llibre suposà un veritable punt d'inflexió en l'evolució intel·lectual i artística d'Estellés i marca el pas a una manera de fer poesia més realista, vital i alliberadora.

Aquest poema pertany a la **segona de les tres parts** que conformen el llibre. És la més **extensa** i està formada per 47 poemes, la majoria dels quals, com aquest, tenen un **títol** i un **paratext inicial** que correspon a **citacions d'autors**, generalment **medievals**. Dins d'una obra poètica immensa i **publicada irregularment**, a causa de la **censura del règim franquista**, el *Llibre de meravelles* serveix al poeta per a **connectar present i passat**. El seu **present** és el context de la **dictadura**, un **moment nefast** per a la **cultura valenciana**, mentre que el **passat** s'emmarca en l'**edat mitjana**, el temps fundacional de la nostra cultura, que apareix com un **model per al futur**.

«Els amants» s'inclou en el primer subapartat de la segona part del llibre, dels set que en formen part. En aquests poemes, els records, moltes voltes feliços, contrasten amb l'obscuritat del present condicionat definitivament per la guerra i la postguerra. Malgrat tot, l'**amor** es manté com l'element clau que ajuda a **superar** les misèries morals i físiques.

Aquest poema, l'encapçala una **citació d'un vers d'Ausiàs March**: «La carn vol carn». Aquest hemistiqui, pertanyent a un vers decasíl·lab, resumeix la seua concepció del que ell denominava foll amor, l'amor carnal, sexual, apassionat, sempre en conflicte amb l'anhel d'un amor espiritual, un amor ideal. Aquesta dicotomia, la trobarem reformulada i actualitzada amb aquest poema d'Estellés com en cap altre, com podrem comprovar durant l'anàlisi.

El text es classifica dins de l'**ÀMBIT LITERARI**, propi de les obres de creació, i cal encabir-lo dins del gènere poètic, caracteritzat per la prevalença de la funció retòrica, és a dir, hi ha un trencament del llenguatge habitual mitjançant uns mecanismes que permeten comunicar sintèticament les emocions i els sentiments.

La poesia és un art fet amb paraules. «Els amants» està format per vint-i-cinc **versos alexandrins d'art major**, de **dotze síl·labes**, amb **cesura en la sisena**. Aquest vers és utilitzat per Estellés en moltes de les composicions d'aquest llibre i en altres poemes. El seu origen està en la literatura culta i ja va ser usat per molts autors nostres i d'altres territoris des de l'època medieval. Els versos són **blancs**, és a dir, no rimen entre ells, però sí que segueixen **pautes sil·làbiques repetides**.

El **TEMA** del poema és l'**amor apassionat i salvatge** que perviu en el temps. El missatge del poeta és directe i vitalista. «Els amants» que donen títol al poema sempre s'han estimat «bruscament». Ara no ho poden fer tan sovint, «no estan en l'edat», però a vegades torna «l'enyorança amarga de la terra» i el rampell amorós ressorgeix i el retorna a l'èxtasi. L'amor educat, romàntic, protocol·lari, si es vol, no està fet per a aquests dos grans amadors.

«Els amants» no s'estructura en cap estrofa definida, però, en els vint-i-cinc versos que el conformen, podem trobar un **cos central** format per vint-i-dos versos que apareixen junts, emmarcats entre **tres versos** que trobem **separats** espacialment de la resta. Aquests tres versos, que reflecteixen un amor únic i irreplicable, són l'**afirmació hiperbòlica** que ha passat a la història de la nostra literatura, «No hi havia a València dos amants com nosaltres», repetit a l'inici i al final, i l'autoreivindicació categòrica que clou el poema orgullosament, a la manera del mestre Ausiàs, «car d'amants com nosaltres en són parits ben pocs».

El **cos central** del poema, el podem dividir en **dues parts** que ens ajudaran a resumir i explicar adequadament el contingut. Hi trobem que el **jo poètic** («Jo desitjava», «ho recorde», «em pren») **s'alterna amb l'ús de la primera persona del plural** («El nostre amor», «ens amàvem», «Ignorem»), que inclou la seua parella amatòria:

- La **primera** part comprén els versos dos a catorze, on el poeta comença evocant el record de l'amor passat a partir d'una escena quotidiana, com sovint feia, «mentre vas estenent la roba». I «de sobte» els dos amants tornen a estimar-se d'una manera delirant, apassionada, amb tota l'alegria de la carn i amb un erotisme desvergonyit i jocós: «com un vell huracà», «rodolem per terra entre abraços i besos». En contrast amb la seua manera real d'estimar-se apareix la seua ment que «desitjava, a voltes, un amor educat». Però, cap dels dos amants «comprenen l'amor com un costum amable».
- La **segona** part inclou els versos quinze a vint-i-tres. El poeta comença descrivint el seu amor com «brusc i salvatge», contraposat a l'amor ideal, cortés, romàntic, que identifica amb tres grans autors literaris que han tractat el tema, de la nostra tradició (Riba), de l'espanyola (Bécquer) i de l'europea (Petrarca). Amb el verb *ignorar* remarca el rebuig d'aquesta altra manera de concebre l'amor. Coneixen aquesta altra manera d'estimar, però la seua és tota una altra. L'ideal d'un amor exclusivament intel·lectual es veu impossibilitat per la consciència i l'experiència d'un amor concebut com una exaltació hedonista que ho arrasa tot. És per això que en els tres últims versos els amants reflexionen exhaustos sobre el seu comportament: «comprenem que som bàrbars, i que això no deu ser». Malgrat la cavil·lació, podem preveure que tornaran a actuar de la mateixa manera quan els torne a empenyer el desig irreprimit.

Pel que fa al **LLENGUATGE** i a l'**ESTIL**, Estellés té una manera de dir pròpia, inèdita i molt personal. Treballa amb la **paraula** necessàriament **dialectal** perquè la seua **poesia** vol esdevindre **símbol i senya d'identitat del seu poble**. En aquest poema trenca radicalment amb la imatge romàntica de l'amor («Ignorem el Petrarca») i empra un **llenguatge planer** i comprensible, **no exempt d'elaboració**. El poeta **no** vol caure mai en un **lirisme gratuït** o en una retòrica baldera. Cada **element** de la seua **poètica** és voluntàriament i perfectament **intel·ligible, identificable i interpretable**.

Tot això ho constatem en els múltiples **RECURSOS LITERARIS** que utilitza en aquest poema. En destacarem uns quants. Ja hem comentat les **hipèrboles** que defineixen els versos inicial i final. Un **hipèrbaton** combinat amb una **antítesi** inicia el bloc central del poema: «Feroçment ens amàvem des del matí a la nit»; així es descriu l'amor que sentien els amants i la seua intensitat.

Les **estructures paral·lelístiques** també són presents en la composició: «Han passat anys, molts anys; han passat moltes coses», «Ignorem el Petrarca i ignorem moltes coses». Les **metàfores** ajuden a **entendre la dimensió del seu disseny**: «aquell vent», mentre que les **comparacions** també contribueixen a definir i **explicar el seu amor**, viscut o anhelat: «com un vell huracà», «com un costum pacífic», «com un costum amable». L'**antítesi** «ens ajunta, ens empeny» **referma** la seua **manera brusca i salvatge de concebre l'amor**, gairebé per obligació. L'**exclamació retòrica** «Què volem que hi faça!» **confirma la impossibilitat d'estimar de cap altra manera**. Un

quiasme, figura gens habitual, clou el poema amb la presència orgullosa dels amants: «No hi havia a València dos amants com nosaltres/ car d'amants com nosaltres en són parits ben pocs».

Estellés parteix en molts dels seus poemes, com aquest que hem analitzat, de fets viscuts i propers, de la **vida quotidiana**, i intenta així **APROPAR LA POESIA ALS LECTORS**. Ell no parla dels més grans amadors del món, sinó dels **millors amants de València, perquè València és el món**, el seu món. Enmig d'una **realitat trista** i cruel, bruta i miserable, condicionada per les prohibicions i la **manca de llibertat** i de llibertats, el poeta de Burjassot aconsegueix reeixir amb un poema que **exalta la passió**, el desig i el goig d'estimar sense reserves, amb una **forta càrrega eròtica**. I malgrat que coneix, com els seus amants, altres maneres d'estimar i estimar-se, la seua opció es decanta clarament per l'hedonisme, pel goig del cos, perquè «la carn vol carn».

“L'estampeta”

«L'estampeta» és un poema inclòs en el *Llibre de meravelles*, poemari que Estellés va escriure entre 1956 i 1958, en plena **postguerra**, però que no es va publicar fins a l'any 1971. Aquest llibre suposà un veritable punt d'inflexió en l'evolució intel·lectual i artística d'aquest autor i enceta una manera de fer poesia més realista, fruit de l'experiència, i alliberadora. La seua obra poètica és immensa i fou **publicada irregularment**, a causa de la **censura** del règim franquista. La dictadura feia que el present fora un moment desastrós per a ell i per a tots els valencians.

L'**edat mitjana** s'erigia, contràriament, com el temps constitutiu de la nostra cultura i podia servir de **model per al futur** anhelat. Estellés s'inspira en l'obra homònima de **Ramon Llull** (s. XIII) i ho fa no sols amb el **títol** de l'obra, sinó en la **construcció episdica**, la **finalitat didàctica** i **moral** i l'**estructura**, típicament **medieval**, en forma de **tríptic**. El jo líric actua de manera semblant al Fèlix lul·lià, ja que es tracta d'una **LITERATURA TESTIMONIAL** d'allò que veu i que viu en la realitat, això sí, amb una certa dosi d'ironia. Aquest testimoniatge també es veié influït per la **professió periodística** de l'autor. Les **MERAVELLES** del poeta de Burjassot són les **VIVÈNCIES PERSONALS**, la misèria, el caos i les **penalitats** provocades per la guerra i, especialment, la **postguerra**.

De les tres parts del llibre, la primera i la tercera tenen títol: «Teoria i pràctica de la flor natural» i «Propietats de la pena». Tanmateix, estan compostes per poemes sense títol i actuen com una mena d'introducció i cloenda. Foren afegides al manuscrit original que forma el **cos central** de l'obra, subdividit en set seccions i en el qual trobem aquest poema. Aquesta part és la més extensa i està formada per 47 poemes, la majoria dels quals, com el que comentem, tenen un **títol** i un **paratext inicial** que correspon a **citacions** d'autors **clàssics**. «L'estampeta» s'inclou en la segona secció.

La influència d'**Ausiàs March** és fonamental en la poesia d'Estellés i té una presència constant en el poemari, amb citacions, intertextualitats i múltiples referències. Encapçala aquesta composició una citació dels dos primers versos del seu poema XCI, un dels seus cants d'amor: «En aquell temps sentí d'Amor delit/ quan mon pensar mirà lo temps present». El seu contingut es relaciona clarament amb el poema i amb el llibre, ja que escriu sobre l'**enyorança d'èpoques anteriors en què ell amava**

desesperadament. L'AMOR serà una de les poques **taules de salvació** de la població valenciana de postguerra i en molts dels poemes del *Llibre de meravelles* s'estableix un **diàleg** entre un **passat plaent i ple d'amor i el present gris, de desolació i desesperança.**

El poeta demostra, una vegada més, el seu **ampli coneixement dels referents literaris cultes**, incloent-hi els trobadors, els clàssics grecs i llatins, els poetes i escriptors catalans medievals o contemporanis, com Carles Riba, de qui parlarem després. També evidencia aquesta capacitat l'ús dels **versos alexandrins** d'art major, de dotze síl·labes, amb **cesura** en la sisena. Aquest metre, considerat el **vers més culte** de la literatura, és utilitzat per Estellés en moltes composicions d'aquest llibre i en altres seus. Ja va ser emprat per molts autors nostres i d'altres territoris des de l'època medieval. Els trenta-set versos que conformen el poema no rimen entre si, però segueixen **pautes sil·làbiques repetides**, és a dir, són **versos blancs**.

El text pertany a l'**ÀMBIT LITERARI**, característic de les obres de **creació**, i se situa dins del **GÈNERE POÈTIC**, atès que està escrit en vers i hi predomina la **funció retòrica**, això és, preval la **voluntat** de crear **efectes estètics**.

Hi trobem un trencament del llenguatge habitual mitjançant diversos mecanismes (ritme, figures, mètrica) que permeten comunicar sintèticament una gran quantitat d'emocions i de sentiments. La poesia utilitza el significat connotatiu de les paraules, la informació que suggereixen, a més de la seua significació primària, de diccionari. La poesia és un art fet amb paraules.

Estellés empra sovint tipologies textuais diverses com la **descripció** i la narració per a **retratar la realitat de l'època**, per a convertir-se en el **cronista de la vida quotidiana**, plena de **patiments**, de la desolada **València de postguerra**.

El **TEMA** del poema és la **duresa de la vida de postguerra**, especialment per als vençuts i per als més vulnerables. El poema és **un quadre, una estampeta**, com el títol indica, que reuneix els principals factors que caracteritzen la postguerra valenciana. La composició adopta la forma de **crònica**, on es relaten els **sofriments particulars** («el dol sobre el teu cos») i col·lectius («Trista, trista València, quina amarga postguerra!») imposats pel **franquisme**.

En aquest poema no trobem cap estrofa definida, però en els seus trenta-set versos podem percebre una **ESTRUCTURA** que ens ajudarà a resumir-ne més coherentment el contingut:

■ Els deu primers versos se centren en una dona que ha viscut «de dol» tota la seua vida. Tots els esdeveniments socials (casament, comunió) i personals (adolescència, creixement) de la seua vida estan marcats per l'estigma que suposa la **mort d'un familiar i la pena subsegüent**. El jo poètic es dirigeix a ella amb voluntat de descriure els seus patiments («creixia de pressa i sense vitamines») i usa d'íctics de segona persona del singular: *et, vares rebre, el teu cos, tu no sabies, sense tu*.

■ Entre els versos onze i trenta el focus canviarà i el jo poètic es concentrarà a reportar l'**amarga situació col·lectiva de la València de postguerra**, com emfasitza el vers inicial, d'una contundència brutal: «Trista, trista València, quina amarga postguerra!». I

parlarà de **censura** («Ens ompliren d'espases la sintaxi», «vetlant, sempre vetlant»), dels models estètics imposats («mentre reivindicaven prades de Garcilaso »), de contraban il·legal de productes intervinguts per l'Estat («els camions sinistres que duïen l'estraperlo »). I enmig de tanta **desolació** apareix l'**amor** precari, de racons furtius («L'home palpava un cos adolescent») que constitueix l'única **vàlvula d'escapament** personal i, potser, col·lectiu. El **cinema**, lloc amagat on es produïen molts d'aquells encontres prohibits, és una **escapatòria** possible de la cruesa de la situació, una fórmula d'alliberament davant la sòrdida realitat («veure pel·lícules, o millor somiar»).

És en aquest context on trobem la referència a **Súnion**, el cap on es troba el temple de Posidó visitat per Carles Riba en el seu viatge a Grècia, que en *Les elegies de Bierville* esdevé **símbol de llibertat i de dignitat** per a un **exili** que intenta superar la mutilació i les adversitats de la llunyania: «Oh Súnion! La pantalla oferia una Súnion/ d'una sal exaltada, de vida i llibertat». Estellés no va patir un exili físic, però compartia amb els exiliats la desolació personal i col·lectiva i la crisi davant una realitat mísera. Súnion es converteix així en una possibilitat de redreçament a través de la creació, cinematogràfica o literària, tant és. Permetia al poeta de Burjassot intuir una plenitud i una felicitat que la seua realitat li negava.

■ Els darrers set versos ens expliquen tràgicament el motiu del **dol particular** de la **protagonista** inicial del poema i per **extensió** del **poble valencià**. La tragèdia i la misèria moral que implica una **guerra** estén les seues **conseqüències** a tot el poble i per sempre. La mort de la gent anònima («els morts tots plens de mosques») i els morts concrets («Una nit, en la guerra, el tragueren de casa,/ i el mataren a Bétera») provoquen un «dol per a tota la vida».

Acabarem aquest comentari analitzant el **LLENGUATGE** i l'**ESTIL** de «L'estampeta». Estellés té una manera de dir pròpia, inèdita i molt personal. Fa servir un **llenguatge** desproveït sovint de floritura, propi del **carrer** («si ho viu no me'n recorde», «En fan dos»), amb expressions poc habituals en el món poètic, per a **reflectir una realitat cruel**, bruta i desventurada. El seu **testimoniatge** d'una **època** fraudulenta i de **repressió demanen** una llengua amb un marcat **to col·loquial i prosaic**: «l'home palpava un cos adolescent», «no s'havia apuntat mai a ningún partit», «Quina gana de contemplar pel·lícules!». Estellés **no** vol caure en cap lirisme immotivat ni en cap **retòrica vàcua**. **Combina** aquesta **llengua col·loquial i marcadament dialectal** amb una **mètrica clarament culta** i amb una copiosa utilització de **recursos expressius** que **aporten als versos solemnitat i expressivitat**. De la voluntat de fer la crònica de les realitats circumdants es deriva la seua manera, ben particular, de dir.

Els **topònims** i els **noms concrets de cinemes de València** ancoren encara més aquest poema en el **món real** que compartia amb els seus conciutadans: València, Bétera; el Coli, el Metropol, el Tyris, el Goya.

Quant als **RECURSOS LITERARIS**, que l'autor domina a la perfecció i que usa a bastament en aquesta composició, les **repeticions** l'ajuden a **vertebrar** el poema i hi trobem paraules repetides que actuen com a **mots clau** que defineixen la **postguerra**: els adjectius *trista* i *amarga*, el substantiu *dol* o el verb *vetlar*, que reflecteix la vigilància permanent imposada per la **censura** de la dictadura. La combinació d'**anàfores** («aquelles cames llargues i quasi sense gràcia/ aquelles cames tristes, l'estiró de la guerra») i **paral·lelismes sintàctics** («De dol sempre, de dol per a tota la

vida») ajuden a **destacar** aquells elements que més preocupen i ocupen el poeta. També aconsegueix aquest efecte amb l'**encavalcament** dels sintagmes en versos diferents, la qual cosa desprén una **expectativa** d'allò que vindrà: «de dol vares rebre,/ al poble, la primera Comunió», «mentre ella/ es menjava un pastís», «La pantalla oferia una Súnion/ d'una sal exaltada».

Altres figures retòriques que contribueixen a dirigir la nostra atenció allà on vol el poeta, **augmenten l'expressivitat** de les paraules i mostren la **complexitat del llenguatge poètic** d'Estellés malgrat l'aparent senzillesa. En destaquem algunes com les **metàfores**, que amaguen eufemísticament les referències al sexe i a la sexualitat («els llocs secrets», «la primera sang»), el **quiasme** («de casa a la feina i de la feina a casa»); les **exclamacions retòriques** («Quina gana de contemplar pel·lícules!»), o la **sinècdoue** amb què les cames, com en «No escric èglogues», evoquen el cos sencer de la dona, adolescent encara.

Estellés aconsegueix, amb la seua **POÈTICA DE LA PROXIMITAT**, amb la seua particular retòrica de la quotidianitat, convertir-se en el millor cronista de l'època fosca i llòbrega que li havia tocat viure. La seua obsessió per contar, el seu impuls per escriure, la seua dedicació total a la seua llengua i a la seua literatura i també el seu compromís insubornable pel seu poble naix de les seues vivències en aquesta època convulsa i atziaga.

Allò que l'obsedeix és retratar la **València** que s'estima i l'amoïna, la dels records de l'**amor**, però **ahora** la de la **tristesa** per la repressió i el silenci imposat de la **postguerra**. La seua veu poètica està marcada per la **pena**, que comparteix amb els seus coetanis. La **dimensió cívica** i la dimensió **lírica** apareixen intrínsecament unides en aquest poema com en tants altres.

“No escric èglogues”

«No escric èglogues» s'inclou en el *Llibre de meravelles*, poemari publicat en **1971**, encara que podem datar-ne la redacció entre 1956 i 1958, en plena etapa de **postguerra**. Aquest llibre suposà un veritable punt d'inflexió en l'evolució intel·lectual i artística d'Estellés i marca el pas a una manera de fer poesia més realista, vital i alliberadora. Dins d'una obra poètica immensa i **publicada irregularment**, a causa de la **censura** del règim franquista, el *Llibre de meravelles* serveix al poeta per a **CONNECTAR PRESENT I PASSAT**.

El seu **present** és el context de la **dictadura**, un moment funest per a la cultura valenciana, mentre que el **passat** s'emmarca en l'**edat mitjana**, el temps fundacional de la nostra cultura, que apareix com un **model per al futur**. Estellés s'inspira en el *Llibre de meravelles* de **Ramon Llull** (s. XIII) quant a la construcció episòdica, la finalitat didàctica i moral i el ressò medieval en forma de tríptic. De més a més, el jo líric s'identifica amb el Fèlix lul·lià, ja que es tracta d'una **literatura testimonial**, més o menys irònica això sí, d'allò que veu i que viu en la realitat.

En aquest testimoniatge també trobarem influències de la professió periodística de l'autor. Aquest poema pertany a la **segona de les tres parts** que conformen el llibre. És la més extensa i està formada per 47 poemes, la majoria dels quals, com aquest, tenen un **títol** i un **paratext inicial** que correspon a citacions d'autors, generalment medievals. «No escric èglogues» és el poema que enceta el primer subapartat de la segona part del llibre, dels set que en formen part.

En aquests poemes trobem l'evocació d'un passat feliç a partir d'un present gris, condicionat definitivament per la guerra i la postguerra. Malgrat tot, l'**amor** perviu com l'element transversal que ajuda a **superar el caos i la pena**.

Aquest poema, l'encapçalan dos versos d'un poema de Jaufré Rudel, trobador occità del segle XII: «Irats e gauzens me'n partray/ s'ieu ja la vey, l'amor de lonh», que podríem traduir així: «Trist i alegre me'n separaré, si alguna vegada veig l'amor llunyà». En el poema, com en els versos, parla d'un **amor llunyà**, un amor anhelat, desitjat, que no ha vist mai, de la mateixa manera que farà Estellés en aquest i en alguns altres del poemari.

L'autor demostra, una volta més, el seu ampli **coneixement dels referents literaris cultes**, des dels trobadors fins als autors clàssics de la literatura grega i llatina o de la tradició catalana medieval i contemporània. També palesa aquest coneixement per l'ús dels **versos alexandrins** d'art major, de dotze síl·labes, amb cesura en la sisena. Aquest vers és utilitzat per Estellés en moltes de les composicions d'aquest llibre i en altres seus.

El seu origen està en la literatura culta i ja va ser usat per molts autors nostres i d'altres territoris des de l'època medieval. Els quaranta-cinc versos que conformen la composició no rimen entre si, però segueixen pautes sil·làbiques repetides, és a dir, són versos blancs.

El text pertany a l'**ÀMBIT LITERARI**, propi de les obres de creació, i el situem dins del **GÈNERE POÈTIC**, caracteritzat pel predomini de la **funció retòrica**, és a dir, hi ha un trencament del llenguatge habitual mitjançant uns mecanismes que permeten comunicar sintèticament les emocions i els sentiments. La poesia utilitza el significat connotatiu de les paraules, la informació que suggereixen, a més de la seua significació primària, de diccionari. La poesia és un art fet amb «paraules».

El **TEMA** del poema és el **record** de la **sensualitat** d'una jove i del **desig** que li provocava. El passat s'identifica amb la felicitat, real o inventada, «Dolçament les recorde». El que resta en el present és el record, «I jo t'evoque dreta sobre les teues cames», perquè el present ja no és gojós, «Inútilment recórrec València», i el jo poètic no troba allò que tant cobejava. El poeta confessa la tendresa i la intensitat d'unes **vivències** presents en la seua **memòria**.

«No escric èglogues» és el títol del poema i cal analitzar-lo amb un cert deteniment. Hi ha una referència a aquesta composició poètica, generalment lírica, que **idealitza** la **vida dels pastors** i, en general, la **vida camperola**. Aquesta referència funciona en una doble direcció: **INTERTEXTUAL**, ja que ens remet als autors que han conreat aquesta composició, especialment Virgili i **Garcilaso de la Vega**; i **AUTOTEXTUAL**, ja que Estellés, en l'època en què escrivia aquest poema, també escrivia èglogues, que després publicà en alguns poemaris com *Donzell amarg* o *El primer llibre de les èglogues*. El

rebuig explícit, «No escric èglogues», que clou aquest poema, el feia quan encara n'escrivia.

Aquest poema no s'estructura en cap estrofa definida, però, en els quaranta-cinc versos que el conformen, podem explicar les diverses **PARTS** que ens ajuden a explicar-lo de manera adequada:

■ Els huit primers versos presenten el jo poètic solitari («On ets?», «Recórrec l' Albereda, aquells llocs familiars »), que enyora allò que ha perdut «amb els ulls plens de llàgrimes». D'allò que recorda sols troba «Un cadàver verdós. Un cadàver fosfòric./ L'espectre de Francisco de la Torre, potser». Aquest poeta castellà del segle XVI va conrear l'ègloga i parlava d'amors perduts i de planys constants, una mostra més dels nombrosos referents cultes de la poesia d'Estellés, malgrat l'aparent senzillesa.

■ Entre els versos nou i trenta-quatre observem com el jo poètic intenta recuperar i plasmar el record anhelat, «Llargament escriuria sobre les teues cames». I ho fa recreant una vinguda «solemne» de la dona enmig del món grisós i miserable de la postguerra, «Eixien veus dels bars, l'olor d'oli fregit», «mentre un amic parlava dels seus anys de presó». Però ella mai no arribava del tot i ell ho volia així. El jo poètic no vol que la realitat trenque la seua evocació d'un món feliç que li resulta més plaent, «i jo et volia així, i jo ho volia així».

■ Els deu darrers versos recuperen el present buit i solitari del jo poètic que s'esbossava en la part inicial: «Un cadàver verdós. Un cadàver fosfòric». I aquesta recerca permanent d'unes cames «plenes de dignitat » connecta el jo poètic amb Ausiàs March, que fins i tot «es desperta». Ara que estem en el present caòtic i dolorós de la postguerra, el jo poètic intenta, potser «inútilment», mantindre viu el record i el desig d'aquest passat perdut.

Pel que fa al **LLENGUATGE** i a l'**ESTIL**, Estellés té una manera de dir original, nova i molt personal. Emprava els **clàssics** per a **reforçar** la seua **obra**, per a **dignificar** la **literatura escrita en la seua llengua**, el valencià, una literatura mancada d'autoestima i desproveïda de l'aurèola mítica de les grans literatures europees. La seua obra abasta les tendències estètiques que coneix, les assumeix, les interioritza i les reverteix en els seus poemes. Estellés no vol caure en un **lirisme gratuït** o en una retòrica baldera. Els **elements** que conformen els seus poemes són perfectament **intel·ligibles, identificables i interpretables**.

La **combinació** de la **llengua col·loquial** pròpia de la comarca de l'Horta, que incorpora en aquest poema amb molta naturalitat (*creue, nasquí, recorde, hòmens, teues, recórrec, t'evoque*), i la llengua **literària**, que aporta als versos **contundència expressiva** (*espectre, solemne, solemnitat, tota la majestat amada del crepuscle*), aconsegueix ací un **equilibri** bastant igualat. El poeta hi vol reflectir la **quotidianitat** i la seua llengua també ho fa palés.

Els **topònims**, molt sovint presents en la poesia estellesiana, emmarquen espacialment l'acció en la seua terra: la seua estimada València, Serra o els autobusos que venien de Gandia i Paterna.

Pel que fa als **RECURSOS LITERARIS**, en destacarem uns quants. Aquest poema s'inicia amb un vers que reflecteix una **hipèrbole**, una més de les **exageracions** que tant agraden al poeta de Burjassot, «No hi havia a València dos cames com les teues». Aquest vers es **repeteix**, com una espècie de tornada, tres vegades més en tota la composició, i la dota d'una **musicalitat** reforçada per figures com l'**al·literació**, la **repetició de sons** en alguns versos, «arreplegava la roba», «les teues cames». Hi trobem també una **sinècdoke**, ja que les «cames » remetien a tota la dona que evoca i recorda. Les **repeticions** són a la base de la construcció del poema.

A vegades **repeteix paraules** (*solemne, solemnitat, crepuscle*), a vegades emprava el **paral·lelisme sintàctic**, «i jo et volia així, i jo ho volia així», i d'altres ho fa en forma d'**anàfora**, «Hi ha els hòmens que carreguen lentament camions./ Hi ha els bars, l'oli fregit, les parelles d'amants». Les **comparacions** també apareixen sovint en el text per a **reforçar la descripció** de la dona recordada: «Com si anasses per l'aigua», «La carn graciosa i fresca com un cànter de Serra». La **metàfora** («teranyines de llàgrimes»), la **sinestèsia** («Dolçament les recorde»), les **interrogacions retòriques** («On ets? On són les teues cames adorables?») o les **personificacions** («els ventruts camions») demostren la **COMPLEXITAT DEL LLENGUATGE POÈTIC D'ESTELLÉS** i el seu domini dels recursos temàtics i formals **MALGRAT L'APARENT SENZILLESA**.

Estellés parteix dels fets viscuts i propers, de la **vida quotidiana**, per a convertir-se en **testimoni de la realitat** que intenta apropar al lector. Aquest poema inicial de la segona part destaca l'obsessió del poeta per reflectir la bellesa de la dona recordada, el seu erotisme, la seua sensualitat evocada enmig d'un món trist, miserable, caòtic i dolorós, el món de la **València de postguerra**. Ni les renúncies que els anys han provocat, per la situació social i política, faran oblidar el record d'aquelles cames, idealitzades i úniques, que el poeta comparteix amb nosaltres. I tot això sense oblidar el seu compromís ètic que l'obliga a recordar també altres dones i altres homes que compartien amb ell aquells anys de penúries i privacions.

“Per exemple”

L'emoció i la reflexió, la **dimensió lírica** i la dimensió **cívica**, estan presents en aquest magnífic poema com en tota la seua obra. Per exemple «Per exemple» és un poema inclòs en el *Llibre de meravelles*, poemari que Estellés va escriure entre 1956 i 1958, en plena **postguerra**, però que no va ser publicat fins a l'any **1971**.

Aquest llibre suposà un veritable punt d'inflexió en l'evolució intel·lectual i artística de l'autor i enceta una manera de fer poesia més realista, vivencial i alliberadora. La seua obra poètica és immensa i es va publicar irregularment, a causa dels impediments que imposava la censura del règim franquista. La **dictadura** havia convertit el **present** en un moment infaust per a ell i per a tots els valencians. L'**edat mitjana** apareixia, per contrast, com el temps fundacional de la nostra cultura i podia revelar un **model per al futur desitjat**.

Estellés s'inspira en l'obra del mateix títol de **Ramon Llull** (s. XIII) i ho fa, no sols en això, sinó també en la construcció episòdica, la finalitat didàctica i moral i l'estructura, típicament medieval, en forma de tríptic. El jo líric s'identifica amb el Fèlix lul·lià, en tant que recorre el seu món donant **testimoni** d'allò que observa i que viu en la realitat,

però amb una certa dosi d'ironia que el distancia del model. La professió periodística de l'autor també va influir en aquest testimoniatge.

Les **meravelles** del poeta de Burjassot són les **vivències personals**, els horrors, el caos i les penúries provocades per la guerra i, com podrem comprovar en analitzar aquest poema, especialment, la **postguerra**.

El *Llibre de meravelles* s'estructura en **tres parts**. La **primera** i la **tercera** tenen títol: «Teoria i pràctica de la flor natural» i «Propietats de la pena», però estan compostes per poemes sense títol i actuen com una mena de preàmbul i cloenda. Van ser afegides al manuscrit original que constitueix el cos central de l'obra, subdividit en set seccions.

Aquesta part més extensa està formada per 47 poemes, la majoria dels quals, com el que comentem, inclòs en la cinquena secció, tenen un **títol** i un **paratext inicial**. Amb tot el conjunt, el poeta ens ofereix un **retaule de l'amarga postguerra valenciana**.

La **influència d'Ausiàs March** és fonamental en la poesia d'Estellés i té una presència constant en el poemari, amb múltiples citacions preliminars, intertextualitats i incomptables referències. Encapçala aquesta composició una citació de dos versos del seu poema CXII: «Entre aquests dos estats és tot lo poble/ e jo confés ésser d'aquest nombre». Els dos estats de què parla el poeta són la vida i la mort. El seu contingut contribueix a orientar o matisar el sentit poètic de la composició que ve a continuació, alhora que exhibeix la cultura literària de l'autor.

El poeta evidencia el seu ampli coneixement dels **referents literaris** cultes, clàssics i contemporanis, nostres i d'altres tradicions culturals. També demostra aquesta coneixença amb l'ús dels **versos alexandrins** d'art major, de dotze síl·labes, amb **cesura** en la sisena. Aquest metre, considerat el **vers més culte** de la literatura, és utilitzat per Estellés en moltes composicions d'aquest llibre i en altres seus. L'han fet servir molts autors nostres i d'altres territoris des de l'època medieval. Els trenta-dos versos que constitueixen el poema són **blancs**, ja que no rimen entre si però sí que segueixen **pautes sil·làbiques repetides**.

El text pertany a l'**ÀMBIT LITERARI**, distintiu de les obres de creació, i el situem dins del **GÈNERE POÈTIC**, ja que està escrit en vers i hi ha un clar predomini de la **funció retòrica**, en què preval la **voluntat de crear efectes estètics**. Hi trobem un trencament del llenguatge habitual mitjançant diversos mecanismes (ritme, figures, mètrica) que permeten expressar sintèticament una gran quantitat de sensacions, emocions, sentiments o estats d'ànim. La poesia utilitza el significat connotatiu de les paraules, el seu valor estètic i la informació que suggereixen, a més de la seua significació primària, de diccionari. La poesia és un art construït amb paraules.

Estellés empra també **TIPOLOGIES TEXTUALS** no massa habituals en els textos poètics, com la **descriptiva**, la **narrativa** o la **conversacional** («Ens digueren un dia: La guerra s'ha acabat») per a retratar la realitat de l'època, per a convertir-se en el **cronista de la vida quotidiana**, plena de tristor, de la dissortada **València de postguerra**.

El **TEMA** del poema és la caracterització dels anys de **postguerra**. En aquest context amarg, sord i feroç, de cauteles i fam, sols l'**amor** apareix com a element transgressor

(«Eren temps de postguerra. S'imposava l'amor»), que ajudava a **superar** un dia a dia marcat per la repressió, enfront d'una realitat oficial que la dictadura intentava imposar.

El **TÍTOL** del poema remet als diferents factors, als **exemples**, que singularitzen l'època que es descriu i es narra en aquest poema i en el conjunt del poemari. La composició pren la forma de **crònica**, on es relaten els **patiments personals i col·lectius** imposats pel franquisme («Els anys de la postguerra foren uns anys amargs», «s'apagaren els riures estellats en els llavis») per damunt de l'esperança que havia suposat l'acabament de la guerra («I botàrem els marges i arrencàrem les canyes»).

En els trenta-dos versos del poema no trobem cap estrofa definida, però podem reconèixer una **ESTRUCTURA** en **dues parts** que ens permetrà resumir més adequadament i coherent el contingut:

■ Els quinze primers versos ens relaten la nefasta vivència de la postguerra, que supera de molt els horrors de la confrontació bèl·lica: «foren uns anys amargs,/ com no ho foren abans els tres anys de la guerra». El jo poètic es dilueix en un nosaltres que representa tot el poble que pateix els rigors i les privacions de la postguerra: «per a tu, per a mi, per a tants com nosaltres». Defineix la **postguerra** i la descriu sense estalviar-se cap adjectivació negativa. Allò que imperava eren les «precaucions», els «tactes», «els pactes clandestins» i les «conformitats cruels», això és, la **por**, l'**amença permanent** i l'**angoixa** pel present i pel futur. L'acabament de la guerra semblava obrir l'esperança («i ballàrem alegres damunt tota la vida»), però prompte la situació posterior al conflicte empitjora, com afirmà més d'una vegada el poeta. El vers final emfasitza aquest sentiment amb una contundència ferotge i descarnada: «S'apagaren els riures estellats en els llavis». La **brutalitat** i la **irracionalitat** s'imposen definitivament i per molts anys.

■ Els dèset versos finals continuen mostrant-nos la cruesa i la violència inherent a l'època, però hi apareix un element nou, l'**amor**, un amor «trist, brut i esgarrat». L'amor i el sexe apareixen com l'única **vàlvula d'escapament** que permet a la gent oblidar i d'alguna manera «redimir la vilesa». Òbviament no li interessa la lírica de l'amor, sinó la seua **capacitat regeneradora**, individual i col·lectiva. Estellés transmet una vivència del sexe redemptora i catàrtica enmig d'un moment històric en què el sexe era viscut de manera castradora, sota la repressió malaltissa del nacionalcatolicisme: «plens ja de cap a peus d'obsenitat i fang», «Sols ens calia viure», «I després de palpar-nos feroçment, brutalment/ arribàvem a casa i dúiem les mans buides». Malgrat la sordidesa del present, el record de l'amor perdura entre tant de dolor i tanta pena i «plorem per aquella puresa que no fou» i que no «hem pogut tastar» mai.

Pel que fa a l'anàlisi del **LLENGUATGE** i l'**ESTIL** d'aquest poema, cal explicar que Estellés té una manera de dir diferent i personalíssima. Escriu en un valencià alhora culte i creïble. **COMBINA** la **llengua col·loquial i dialectal** de la comarca de l'Horta (*redimí, botàrem, hòmens, ballàrem, fou, a voltes*) amb una **mètrica clarament culta** i amb un ús abundant de **recursos expressius** que aporten als **versos solemnitat i expressivitat**.

En «Per exemple», fa servir un **llenguatge mancat de floritura**, amb expressions poc habituals en el món poètic, per a reproduir una **realitat salvatge, bruta i inhumana**. El seu **testimoniatge** d'una època d'engany i de coaccions demana una llengua amb un

marcat **to col·loquial** i a vegades prosaic. Estellés **no** vol caure en cap **lirisme**, per al qual no veu raó, ni en cap **retòrica buida**. Aconsegueix reflectir de manera fidel la seua realitat més immediata, amb voluntat de **crònica**, i **denuncia** el que observa i també els que permeten, mitjançant «pactes clandestins i conformitats cruels», aquesta situació d'ignomínia i **misèria** permanent.

Cal comentar també alguns dels **RECURSOS LITERARIS** que l'autor domina a la perfecció i que usa abundantment en aquesta composició. Estellés tracta de crear un **llenguatge poètic intel·ligible**, a l'abast d'un **lector ampli**, i ho aconsegueix, perquè podem afirmar que Estellés és el poeta valencià més llegit de tots els temps.

Entre els recursos utilitzats, destaquen les **repeticions**, que ajuden a estructurar el poema i a realçar aquells elements que més interessen al poeta. De vegades repeteix paraules (*cauteles, guerra, postguerra*), **enllaça adjectius** (*era sorda, era amarga i feroç*) o **adverbis** (*feroçment, brutalment*). Altres vegades empra el **paral·lelisme sintàctic**, «per a tu, per a mi, per a tants com nosaltres», «No demanava còleres, demanava cauteles,/ i demanava pa, medecines, amor», o l'**anàfora** combinada amb el **polisíndeton**, que proporciona una **vivacitat** molt particular als seus poemes: «I botàrem els marges i arrencàrem les canyes/ i ballàrem alegres damunt tota la vida», «i encara ens mirem amb les mans buides a voltes,/ i ara sentim l'espant que llavors no sentíem/ i plorem per aquella puresa que no fou». La **metonímia** l'ajuda a descriure les misèries i les mancances de la postguerra, «demanava pa, medecines i amor», és a dir, véncer la fam, tindre salut i poder estimar lliurement.

La **metàfora** («sobre els ulls caigueren teranyines de dol») o la **interrogació retòrica** («¿I qui sap, al remat?»), com les **referències al sexe**, més o menys **dissimulades** («plens ja de cap a peus d'obsenitat i fang», «S'anunciaven els pits, punyents, sota les teles», «Un bult d'amor naixia, tenaç, a l'entreuix»), focalitzen l'expressió en l'atmosfera de la postguerra, que el poeta desitja descriure en profunditat, reforcen la tensió emotiva i omplin els versos d'evocacions i de suggeriments.

Estellés aconsegueix, amb la seua **POÈTICA DE LA PROXIMITAT**, amb la seua particular **retòrica de la quotidianitat**, convertir-se en el millor **cronista** de l'època fosca i lúgubre que li havia tocat viure. Esdevé així una de les veus poètiques més originals, profundes, interessants i perdurables del segle XX. Els seus poemes no deixen de captivar el lector, de sorprendre'l, i quan aprofundim en la seua poesia, plena de matisos i d'interpretacions polivalents, descobrim una obra d'una solvència extraordinària i sempre suggeridora. La seua obsessió per contar, el seu impuls per escriure, la seua **dedicació** total a la seua **llengua** i a la seua **literatura** i també el seu **compromís** ferm pel seu **poble**, naix de les seues **experiències** en aquesta època de mort, repressió, pobresa i prohibicions. En aquest poema i en aquest poemari la seua veu poètica està dominada per la **pena** i pel **patiment**, que ha compartit i comparteix amb els seus contemporanis.

“Tems”

Aquest poema, «Temps», forma part del poemari *Llibre de meravelles*, publicat en **1971**, al cap de vora quinze anys d'haver sigut començat a redactar, entre 1956 i 1958, en plena etapa de **postguerra**.

El llibre es divideix en **tres parts**, i aquest poema pertany a la **part central**, la més extensa, formada per 47 poemes, la majoria dels quals, com aquest, tenen un **títol** i un **paratext inicial** que correspon a citacions d'autors, generalment medievals.

«Temps» s'inclou en el tercer subapartat d'aquesta segona part i l'encapçala una citació d'un poema d'**Ausiàs March**, un dels grans **referents** de Vicent Andrés Estellés. En aquesta part trobem el record d'un passat feliç que contrasta amb un present obscur dominat per la commoció que provocà en tots els àmbits la guerra i la postguerra. A pesar d'això, l'amor s'erigeix en l'element clau per a superar totes les desgràcies físiques i morals.

El text es classifica dins de l'**ÀMBIT LITERARI**, propi de les obres de creació, i cal encabir-lo dins del **GÈNERE POÈTIC**, caracteritzat per la prevalença de la funció retòrica, és a dir, la voluntat de crear efectes estètics, sense oblidar l'expressió personal dels sentiments i les emocions.

Estellés molt sovint, com en aquest poema, empra la **narració** i la **descripció** per a retratar la **realitat** del seu entorn, València i la comarca que l'envolta. Aquesta realitat amarga, paraula repetida constantment en el text, es veu alterada per la guerra, que transformarà la vida de la gent i generarà mort i tristor infinites.

«Temps» està format per quaranta-nou **versos alexandrins**, de **dotze** síl·labes, amb **cesura** en la sisena. Aquest vers és profusament utilitzat per Estellés en aquest poemari, **prové de la literatura culta** i ja va ser usat per molts autors nostres i d'altres territoris durant l'època medieval. Els versos són **blancs**, això és, no rimen entre si però sí que segueixen **pautes sil·làbiques repetides**.

El **TEMA** del poema és el **contrast** entre l'**existència anterior** a la **guerra** i la **posterior**. Una guitarra amarga i profunda servirà a l'autor com a eix conductor i vertebrador de tot el poema. Amb ella comença i acaba el text, però també sonarà enmig del relat cru i contundent de la vida dura i complicada a la qual estaven condemnats els congèneres del poeta.

«Temps» no s'estructura en cap estrofa definida, tanmateix, en els quaranta-nou versos que el conformen podem trobar **DUES PARTS** ben diferenciades:

■ La primera va del primer vers fins a la meitat del vers vint-i-dos. Hi trobem el record de la vida amarga dels seus avantpassats. Hi ha **amargura** en la seua quotidianitat, però també pau, i malgrat les adversitats, també hi ha **moments per a l'alegria** («ballaven amb farolets encesos», «arribaven les ràfegues d'una música nova», «nadàveu en la séquia de Tormos i després/ dansàveu damunt l'herba»). **Narració** i **descripció** es combinen per a crear una espècie de **quadre costumista**, acolorit pel so amarg de la guitarra que «puja didals d'aigua d'un aljub remotíssim».

■ Enmig del vers vint-i-dos, conscientment de manera abrupta, com fou en la realitat, arriba la **guerra**. I ja **no trobem alegria**. L'amargor inicial queda soterrada per la **mort**,

que es converteix en omnipresent, i pel **dolor immens** que provoca en la gent: «la sang sobre l'asfalt», «s'ha mort el pare, ha mort Antònia, ha mort Maria, ha mort Antoni, ha mort Joan, ha mort/ el Saboner». Els morts tenen noms concrets, perquè Estellés vol reflectir les **morts reals**, de persones conegudes i estimades. I en aquesta línia, hi apareix una referència a Jaume Bru, poeta valencià de la generació dels 50, a qui el jo poètic interpel·la directament perquè no el deixi sol explicant tanta barbàrie. Novament la guitarra clourà el cercle amb la mateixa amargura inicial, però ara també amb la mort com a companya inseparable.

El **RESUM** del poema, el podríem exposar d'aquesta manera: Estellés vol testimoniar la **vida quotidiana** dels seus **avantpassats**, amarga però en pau, amb **patiments**, però amb moments de **joia** i de gaudi. La **guerra** posarà **fi** a eixa forma de vida i la **mort** triomfarà. La **desesperació** i la **misèria** es faran les ames dels dies de la guerra i del que vindrà després. I entre tant de patiment encara trobem la **IRONIA** estellesiana, amarga sempre: «es morí la figuera del corral de ma casa,/ ningú no sabrà dir quan o de què es moria».

El **TÍTOL** del poema, «Temps», es relaciona amb el relat temporal de l'època precedent a la guerra i de la pròpia Guerra Civil espanyola. **Evoca un passat dolorós però viu** que la **guerra** **alterarà** per sempre més i convertirà en un temps de **mort** que no s'acaba mai, com «les llargues campanes del seu poble».

Pel que fa a l'**ESTIL**, Estellés va crear una manera de dir pròpia, inèdita i molt personal amb la **combinació** de la **llengua col·loquial** pròpia de la comarca de l'Horta, que incorpora en aquest poema amb molta naturalitat (*agrunsa, t'esgarraves, baixeta, morí*), i la llengua **literària**, que aporta als **versos solemnitat i contundència** (*trontollava, nit endins, es planyen lentament*).

En «Temps» trobem una **barreja** entre el **lèxic culte i el lèxic col·loquial**, amb un clar predomini del segon, ja que el poeta hi vol **destacar la manera habitual de viure de la gent**, i la seua **llengua també ho evidencia**. Els **topònims**, sempre presents en la poesia estellesiana, emmarquen espacialment l'acció en la seua estimada comarca de l'Horta: Paterna, el camí de Godella, l'Alqueria del Pi, la séquia de Tormos, la séquia de Montcada, Benifaraig, Carpesa, Poble Nou, Borbotó.

Pel que fa a les **FIGURES RETÒRIQUES**, Estellés les usa amb profusió per a destacar aquells conceptes i aquelles situacions que més li interessin. Hi comentarem la **hipèrbole** que li serveix per a palesar la presència constant i inevitable de la mort: «les llargues/ campanes del meu poble que no s'acaben mai». Els **encavallaments** són emprats pel poeta per a destacar elements que considera fonamentals, com en els dos versos anteriors o en altres: «aquell diumenge/ va començar la guerra», «les ràfegues/ d'una música»... Les **repeticions de mots clau** com *amarga, profunda* o *mort* ajuden a prioritzar conceptes que Estellés destaca en cada part del text.

Havent analitzat els aspectes més destacats del poema «Temps», podem **concloure** que ens trobem davant d'un dels poemes on Vicent Andrés Estellés prioritza la descripció i la **narració de la quotidianitat**, sense oblidar l'expressió dels **sentiments** que tot això li provoca. Com la major part de la seua extensíssima obra poètica, parteix de la **realitat concreta** (els anys anteriors a la guerra civil i la mateixa guerra civil espanyola) per a mostrar-nos la **manera de viure** de la gent del seu entorn, els seus **avantpassats**.

Els seus **sentiments**, unes voltes de **joia** i altres d'**amargura**, es transformaran en **dolor** i **mort** per efecte de la **guerra**. Com pràcticament tota la poesia d'Estellés, aquest poema, el podem analitzar des de la seua **dimensió cívica** o des de la seua dimensió **lírica**. La seua evocació amarga dels temps passats contrasta amb la **destrucció** que genera la **guerra**, amb la **mort** com a conseqüència inevitable. La poesia d'Estellés motiva alhora la **reflexió** i l'**emoció** més profunda, com cap altre poeta valencià del segle XX va aconseguir amb la seua obra.

“Un entre tants com esperen i callen”

El poema que comença «Un entre tants com esperen i callen» s'inclou en el *Llibre de meravelles*, poemari que Estellés va redactar entre 1956 i 1958, en plena **postguerra**, però que no es va publicar fins a l'any **1971**.

Aquest llibre va suposar un veritable punt d'inflexió en l'evolució intel·lectual i artística d'Estellés i marca el pas a una manera de fer poesia més realista, vital i alliberadora. La seua obra poètica fou immensa i però irregular, ja que la **censura** del règim franquista es mostrava implacable.

El **títol** del poemari és una referència explícita a **Ramon Llull** (segle xiii) i el seu *Llibre de meravelles*, però les **meravelles estellesianes** seran les **vivències personals**, **condicionades** per la **guerra** i, especialment, la **postguerra**, amb la misèria, el dolor i la pena que provocaren. La **dictadura** fa que el **present** siga un moment **terrible** per a ell i per a tots els valencians. L'**edat mitjana** actuarà, per contrast, com el **temps fundacional** de la **nostra cultura** i alhora el **model per al futur anhelat**.

La seua **inspiració lul·liana** no sols està en el títol, sinó també en la construcció episdica, la finalitat didàctica i moral i el ressò medieval en forma de tríptic d'aquest llibre. El jo líric actua de manera semblant al Fèlix que protagonitzava l'obra de Llull, ja que Estellés pretén fer una **literatura testimonial** que reflectisca les realitats d'una època fraudulenta i de repressió que el règim franquista va imposar sense pietat, això sí, amb una certa dosi d'ironia. La **professió periodística** de l'autor també va influir en aquesta labor testimonial.

Estellés enceta el seu llibre amb cinc **citacions**, una de Miquel Batllori sobre Llull; tres sobre Ausiàs March, referides a l'enyorança del passat, que no es pot repetir; al present, amb les seues misèries; i al futur, on es comprovarà qui haurà persistit amb la força necessària als temps anteriors. Finalment apareix una citació de Teodor Llorente (s. XIX), el gran patriarca de la Renaixença, en la qual apareixen els **grans temes del poemari**, **L'AMOR, EL RECORD, LA GUERRA I LA LITERATURA**. L'autor deixa un buit per a l'actualitat, perquè ell vol esdevindre el gran referent de la nostra literatura en el segle XX, com palesarà en alguns versos posteriors. El poeta demostra, una vegada més, el seu ampli **coneixement dels referents literaris cultes** de la tradició literària catalana.

Aquest poema obri la primera de les tres parts que conformen el poemari. *Llibre de meravelles* s'organitza a la manera d'un **retaule medieval**, dividit en **tres parts**. En la

primera, una espècie de preàmbul, i la **tercera**, una mena de cloenda i tancament del conjunt, no hi ha títols per als poemes. El **cos central**, molt més ampli, està dividit en set seccions, on s'inclouen 47 poemes amb **títol** i un **paratext inicial**, que correspon a autors medievals en la gran majoria dels casos. «Un entre tants com esperen i callen» obri la «**TEORIA I PRÀCTICA DE LA FLOR NATURAL**», constituïda per **deu poemes**.

El **TÍTOL** d'aquesta primera part connecta amb els Jocs Florals i tot allò que implicaven de submissió en l'ús literari de la nostra llengua i d'utilització per a reforçar el règim feixista. Remet a una espècie de manual d'aprenentatge segons la tradició, però en canvi els poemes, començant pel que analitzem, ens mostraran la intenció de trencar amb el retoricisme i el formalisme tradicional i imposat.

El text pertany a l'**ÀMBIT LITERARI**, propi de les obres de creació, i el situem dins del **GÈNERE POÈTIC**, caracteritzat pel predomini de la funció retòrica, amb un trencament del llenguatge habitual mitjançant mecanismes (ritme, figures, mètrica) que permeten comunicar emocions, sentiments i vivències. Es transforma la llengua de genèrica i analítica en individual i sintètica. La poesia utilitza el significat connotatiu de les paraules, la informació que suggereixen, a més de la seua significació primària. Ho podem comprovar en aquest poema amb els verbs que clouen molts dels versos: *esperar, callar, treballar, gemegar, ofegar, pregar, barallar, tallar* no s'utilitzen únicament per a representar accions amb significats que trobem en el diccionari, sinó per allò que impliquen determinades actuacions en la situació social i política concreta que viu el poeta i els seus conciutadans. La poesia és un art que es fa amb les paraules.

El **TEMA** del poema és l'assumpció del **jo poètic** de la seua **pertinença** a una **col·lectivitat**. **Escriurà des del poble**, i no únicament per al poble, com faran altres poetes del corrent realista. Estellés procedeix del carrer, **forma part de la gent**, n'és part indestruïble, n'és «**un entre tants**». Aquesta frase, òbviament associada a una idea que té el poeta sobre ell mateix, es convertirà en un leitmotiv al llarg de la secció, ja que la recupera en altres tres poemes.

Pel que fa a la **MÈTRICA**, el poema està format per **21 versos**. Alternen els **decasíl·labs** amb **cesura** a la **quarta síl·laba (4 + 6)** i els **tetrasíl·labs**. Aquests últims sempre corresponen a la mateixa frase «un entre tants», que també es correspon amb el primer hemistiqui de tots els versos de deu síl·labes. La rima és la repetició de sons al final dels versos per a remarcar estèticament el final del vers, i organitza les formes estròfiques.

Ací trobem **repeticions** constants de la frase que hem esmentat («**un entre tants**») en els versos 2, 4, 6, 7, 9, 11, 13, 14, 16, 18, 20 i 21. Els versos **decasíl·labs s'agrupen de tres en tres**, amb una **rima consonant**, és a dir, amb coincidència dels sons vocàlics i consonàntics a partir de l'última síl·laba accentuada: *callen-treballen-badallen, gemeguen-s'ofeguen-preguen, callen-tallen-callen*.

Aquest poema no s'estructura en cap estrofa definida, però hi trobem unes pautes organitzatives que ens ajuden a explicar més coherentment el seu significat. Podem **distribuir els versos en tres grups**, formats cada un per **set versos**. Es repeteix la mateixa organització: **tres decasíl·labs i quatre tetrasíl·labs (10-4-10-4-10- 4-4)**.

■ El primer grup de versos fixa l'anonimat del poeta entre la col·lectivitat, entre la gent que comparteix la vida amb ell en un territori colpit per la guerra i especialment per la postguerra. Aquesta societat espera i calla, espera i treballa, espera i badalla. El silenci obligat per la censura i la por, el treball com a obligació per a sobreviure i el cansament (*badallen*) perquè no arriba la caiguda d'un règim que els angoixa i els oprimeix.

■ El segon grup manté la repetició de l'eix temàtic del poema i introdueix altres accions. A l'espera reiterada s'afegeix ara el gemec, l'ofec i la pregària. La gent gemega, s'ofega i prega. L'angoixa vital i la desesperació s'han apoderat de tots i la degradació serà permanent en la llarga postguerra valenciana. Potser sols queda demanar, a déu o als déus, que alguna cosa canvie.

■ El darrer grup acaba amb el verb que cloïa el vers inicial, *callen*. És la imposició del silenci, la impossibilitat d'expressar-se i viure en llibertat. Els altres dos verbs remetent a la idea de divisió, de separació, *barallen-tallen*. La guerra i la postguerra han suposat el naixement d'enemistats, d'incomunicacions, de persecucions i el trencament de la societat que les ha patides i les pateix.

Els **RECURSOS LITERARIS** usats per l'autor en aquesta composició estan centrats en l'**abús** de la **repetició**, com hem pogut observar també en els apartats anteriors sobre la mètrica i l'estructura. Li serveixen per a **vertebrar** i construir sòlidament el poema. L'**anàfora** i el **paral·lelisme sintàctic** («Un entre tants com esperen, treballen/ Un entre tants com esperen badallen») són els més presents, sense oblidar les **repeticions lèxiques** dels **mots clau** del poema: *esperar* i *callar*. L'**asíndeton** també s'emprarà per a trencar la lògica expressiva, per a **agilitzar la dicció poètica** i per a destacar els verbs que finalitzen molts dels versos («esperen, barallen»).

Estellés té una manera de dir excepcional, inèdita i molt personal. Pel que fa al **LLENGUATGE** i l'**ESTIL** d'aquest poema, observem la utilització d'un **lèxic senzill**, col·loquial, **dialectal**, amb frases i **oracions curtes i repetitives** i amb un **discurs comunicatiu**. Hi ha la necessitat de contar des de l'anonimat i des de la col·lectivitat, que viu oprimida en un context hostil i de repressió. Es manté el **to didàctic**, que enllaça amb les **reminiscències lul·lianes** que hem apuntat abans. El llenguatge poètic ha de ser intel·ligible si pretén arribar a un **públic ampli**, si realment vol representar la societat en què viu. Les **raons** d'aquest **ús del llenguatge** són bàsicament **pragmàtiques** i sorgeixen de la **NECESSITAT DE DENUNCIAR, MITJANÇANT L'ESCRITURA, TOT ALLÒ QUE PASSA**.

La **consciència cívica** d'Estellés destruirà, amb aquest poema i els següents, les expectatives creades pel títol d'aquesta primera part. Amb aquest llibre de poemes, i molts de posteriors, esdevindrà el millor **cronista de l'època sinistral** i convulsa que li havia tocat viure. Patirà com tothom la misèria i la degradació, i per això elaborarà una **poesia arrelada socialment, històricament i políticament**. El **compromís** amb la seua gent dirigirà la seua escriptura poètica des d'aquest anonimat inicial d'aquest poema a «**assumir**» la **veu del seu poble**, ja en la darrera part d'aquest magnífic *Llibre de meravelles*.